

УДК: 338.242

СТРЮЧЕНКО А.В., Миколаївський державний університет ім. В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна

Стрюченко А.В. – викладач кафедри міжнародної економіки Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського.

СЕРТИФІКАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ЯК ІНСТРУМЕНТ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Розглядається проблема сертифікації земельних ділянок, яка дозволяє адаптувати вирощування сільськогосподарських культур до конкретних територіальних умов, забезпечуючи при цьому виробництво екологічно чистої продукції з високою окупністю затрат та охорону ґрунтового покриву.

The problem of certification of the ground areas which allows to adapt cultivation of agricultural crops for concrete territorial conditions is considered, providing thus manufacture of non-polluting production with a high economic return and protection of a soil cover.

Необхідним атрибутом зростання економіки незалежної демократичної держави є формування пріоритетів розвитку ефективного землекористування.

Протягом останнього десятиріччя з цією метою прийнято обґрунтоване законодавчо-нормативне забезпечення, що показово ілюструє високий рівень усвідомлення проблеми органами законодавчої влади. Проте наявність правового поля ще не свідчить, що окремі рішення будуть реалізовані ефективно. Дієвість та продуктивність законодавчого забезпечення оцінюються перш за все, прогресивною інноваційною ідеологією, спрямованою на врегулювання відносин між суспільством і складовою навколишнього природного середовища – землекористуванням шляхом інвестиційної підтримки екологобезпечних методів господарювання на землі, створення умов, що стабілізують суспільство, збереження всієї системи загальнонародських цінностей. У працях багатьох науковців не бракує аналітичності та концептуальності інноваційного розвитку землекористування. Ця проблема стала основним імпульсом для активних досліджень

таких вчених як: Веклич О.О., Галушкіна Т.П., Данилишин Б.М., Добряк Д.С., Новаковський Л.Я., Сохнич А.Я., Третяк А.М., Туниця Ю.Ю. і ін. При цьому здебільшого увагу акцентують на оптимізації складу земельних угідь, системи сівозмін, впорядкуванні земельних угідь. Особливе значення мають їх дослідження, які містять елементи комплексного підходу до розв'язання питань організації території агроландшафтів.

Проте серед великої кількості публікацій згадуваних дослідників, на наш погляд, мало хто торкається проблеми, пов'язаних із сертифікацією земельних ділянок як інноваційної діяльності, що дозволяє теоретично і практично осмислити проблеми раціоналізації землекористування.

Отже, на порядок денний висувається практичне завдання дати оцінку, визначити роль і місце сертифікації земельних ділянок у системі управління землекористуванням.

В цілому, для будь-якої системи, в тому числі і землекористування, сертифікація представляє оцінку об'єкта дослідження на предмет відповідності його функціональному

призначенню. Але якщо будь-який суспільно-необхідний об'єкт сертифікації, маючи невідповідності стандартам може бути ліквідований або представлений на подальше доопрацювання, то із земельними ділянками як продуктом природи, як головним засобом виробництва у сільському господарстві цього зробити неможливо: їх використання потрібно адаптувати до конкретної виробничої ситуації, забезпечити необхідну гнучкість процесу підготовки і прийняття рішень щодо їх використання. Цим автор хоче підкреслити, що умовний поділ земель на "добрі" і "погані", просто, некоректний, оскільки у реальній господарській діяльності на землі, на ґрунтах, які не забезпечують окупності витрат при вирощуванні зернових, технічних і інших культур, але забезпечують високу урожайність багаторічних трав чи інших культур менш вибагливих до якості ґрунтів. Наприклад, досвід роботи фермерських господарств Миколаївщини засвідчив, що на ґрунтах, які не забезпечують і 20 ц/га озимої пшениці, урожайність багаторічних трав складає 250-300 ц/га, або 45-50 центнерів кормових одиниць, що 2-2,5 рази перевищує вихід кормових одиниць з озимої пшениці, розміщеної на цих же ґрунтах.

Треба сказати, що роль сертифікації земельних ділянок, особливо, в умовах деструктивних процесів у землекористуванні виявляється корисною у соціальному, економічному, екологічному, правовому аспектах. Це чи не єдиний реальний механізм еколого-економічних і соціальних гарантій ефективного землекористування. Сертифікація земельних ділянок забезпечує здійснення об'єктивного прямого і зворотного зв'язків між суб'єктом і об'єктом управління землекористуванням.

У сучасному землекористуванні поняття сертифікації земельних ділянок часто неправомірно ідентифікують з поняттям паспорту земельної ділянки, в якому описується місцезонашування земельної ділянки, її кадастровий номер, кадастровий план ділянки, правовий режим, площу та склад земельних угідь, цільове призначення, обмеження на використання ділянки, грошову оцінку, розмір земельного податку, документи, що підтверджують право власності чи право користування землею і ін.

Певна річ, така інформація представляє великий інтерес при визначенні норм виробітку, планування обсягів польових механізованих робіт тощо. Інформація про склад земельних угідь дає уяву про екологічну стабільність ландшафтів. Аналіз інженерної інфраструктури (дорожна мережа, меліоративні канали тощо) свідчить про облаштованість території, можливість здійснення вигідних трансакцій із землею тощо.

Але коли йдеться про землю як головний

засіб виробництва у сільському господарстві, особливо важливе значення має її екологічний стан, тобто якісні характеристики. Власне, через це методологічно виправданим і практично обґрунтованим проблемою сертифікації потрібно розглядати через призму її екологічного стану (вміст гумусу, %; запасу гумусу, т/га; глибину гумусового горизонту, см; гідролітичну кислотність рН; еродованість, забрудненість і ін.), можливості виробництва екологічно чистої продукції та механізму досягнення такої умови, виходячи з міжнародних стандартів ISO серії 9000 "Управління якістю" і 14000 "Управління навколишнім середовищем", ISO серії 14001 "Система екологічного менеджменту" Європейських стандартів з сертифікації EN 45000, вимог УкрСЕПРО (структурний підрозділ "Держспожив-стандарту"). Головна ціль екологічної сертифікації земельних ділянок в нашій країні полягає в отриманні об'єктивної інформації про якісний стан земельних угідь, з метою прийняття адекватних управлінських рішень щодо їх використання, інформації про якісний стан продукції щодо можливості її реалізації на внутрішньому і зовнішньому продовольчих ринках, вичерпної відповіді споживачам про якість продукції, які особливо дбають про своє здоров'я і здоров'я родини тощо.

З огляду на це істотно актуалізується питання гумусності ґрунту і якості продукції, вирощеної на цьому ґрунті. Так інформація про вміст гумусу в ґрунті може дати повну відповідь про структуру ґрунту, його хімічні і фізичні властивості, буферність тощо, що у свою чергу накладає відбиток на склад земельних угідь, структуру посівних площ, окупність витрат на вирощування сільськогосподарської продукції.

Треба мати на увазі, що на ґрунтах з низьким вмістом гумусу, незадовільним меліоративним станом тощо може виникнути потреба трансформації орних земель в інші угіддя, наприклад, в сіножаті або пасовища. Структура посівних площ також є похідною від гумусного стану ґрунтів. На малогумусних ґрунтах може виникнути потреба розміщення сівозміни, в якій переважають посіви трав, а на ґрунтах з високим вмістом гумусу – навпаки, розміщення культур просапної або зернової групи і ін.

Оцінка гумусного стану ґрунту дає підстави стверджувати про якість рослинницької продукції на вміст у ній мінералів, вітамінів, амінокислот, протеїновмісних білків, жирних кислот. Втім, звернемо увагу, що для того, щоб запобігати хворобам організм людини повинен щодня отримувати 60 мінералів, 16 вітамінів, 12 основних амінокислот і протеїновмісних білків і три основних жирних кислот.

Причому, рослини, які вирощуються на ґрунтах з відносно високим вмістом гумусу всі ці елементи, що потрібні людям і тваринам містять

у необхідній кількості. Але, в цілому, ці елементи здебільшого нині відсутні у рослинах через низький вміст гумусу в ґрунті. Тому для умов ринкових відносин така інформація, яка міститься у сертифікаті земельної ділянки може бути використана при обґрунтуванні об'єктивної грошової чи грошової експертної оцінки землі, розміру земельного податку, стимулювання суб'єктів господарювання на землі, визначення споживчої цінності сільськогосподарської продукції тощо.

Зазначимо, що сертифікація земельних ділянок – це не статистична процедура: ця робота виконується для того, щоб змодельовати спосіб використання землі, сформулювати ефективні висновки і пропозиції щодо використання конкретних ділянок фермерських господарств. При цьому, оцінку ефективності сертифікації потрібно розглядати насамперед через призму реальної стабілізації агроландшафтів, отримання суспільно необхідної екологічно безпечної продукції аграрного сектора. Саме інформація про земельні ділянки дозволяє реалізувати обґрунтовані положення концепції раціонального землекористування. Наприклад, інформація про ступінь крутизни рельєфу може зумовити необхідність диференційованого розміщення культур на посівній площі, з розрахуванням їх протиерозійної стійкості. Особливо актуальним є питання крутизни схилів на зрошувальних системах, на яких використовується сучасна дощувальна техніка, оскільки іригаційна ерозія починає розвиватися вже на схилах $0,115 - 0,025^0$ і при поливних нормах 450-500 м³/га величина змиву найбільш родючої частини ґрунту складає 2-3 т/га, що знижує урожай біомаси приблизно на 100 кг [4].

Розкриваючи проблему організації і використання зрошуваних земель надзвичайної ваги набуває інформація про глибину рівня ґрунтових вод, який відповідно регламентує диференційовані поливні норми на зрошуваних землях.

Останнім часом, у зв'язку з надмірним забрудненням ґрунтів і довкілля, в цілому, почав зростати попит людей на рослинницьку продукцію, вирощену без використання пестицидів, мінеральних добрив та інших хімічних речовин, з метою зменшення ризиків на захворювання. Можна очікувати, що такий попит буде зростати, за зразком США, де ринок органічних товарів оцінюється у межах мільярдів доларів, крім того, передбачається його зростання у два рази за останні декілька років. За прогнозами вчених, до 2010 р. в Європі під органічне землеробство буде відведено понад 20% сільськогосподарських земель [3].

Підставою таких прогнозів є наявний потенціал Німеччини, Австрії, Італії, де відповідно 8 тис., понад 20 тис. і 18 тис. господарств вже здійснюють свою діяльність на

засадах органічного землеробства [3]. Це свідчить, що Західна Європа, США випереджають Україну за темпами зростання обсягів виробництва екологічно чистої продукції. Вжиття відповідних заходів (культура землеробства, державна підтримка, інноваційна діяльність, кластеризація тощо) дозволить і українським фермерам, у своїй більшості, перейти на органічне землеробство. Але організація ведення такого господарства вимагає гумусоємного ґрунту, оскільки ґрунтовий покрив, який містить достатню кількість гумусу (а відтак таких поживних речовин як N, P₂O₅, K₂O біологічного походження) здатний продукувати екологічно чисті, здорові рослини стійкі від хвороб, шкідників і ін. У випадках, коли рослина “недоідає” поживних речовин біологічного походження, вона особливо піддатлива до хвороб, шкідників і ін.

Проте досягнення умови бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті, як правило, не збігається з інтересами фермерів, оскільки завжди виникає необхідність розширення площі посівів багаторічних і однорічних трав за рахунок інших товарних культур. Але така думка є хибною, оскільки зростання вмісту гумусу у ґрунті супроводжується зростанням урожайності культур, в результаті чого “на виході” виробництво валової продукції всіх культур залишається незмінною.

При цьому, відзначимо, що урожайність культур, навіть при бездефіцитному балансі гумусу завжди буде нижчою, ніж за умови додаткового внесення мінеральних добрив, оскільки урожайність за рахунок поживних речовин біологічного походження формується на рівні 65-70% [4]. Тому фермер, роблячи свій вибір переходу на органічне землеробство повинен знати, що запровадження сертифікації дозволить йому отримати прибутки за рахунок зростання ціни екологічно чистої продукції та загальної економії, зумовленої процесом придбання, внесення мінеральних добрив і пестицидів у ґрунт. Але не підлягає сумніву, що для отримання екологічно чистої продукції недостатньо лише організації системи сівозмін, що забезпечують бездефіцитний баланс гумусу. Рівень екологічності сільськогосподарської продукції у значній мірі визначається ступенем забруднення земель важкими металами та іншими хімічними елементами. Джерелами такого забруднення є транспортні засоби, промислові підприємства тощо. З огляду на це, щільність викидів від усіх джерел забруднення у 2006 році у Миколаївській області на 1 км² становила 2,8 т, а на душу населення – 57 кг. В результаті такого забруднення у рослинах нагромаджуються важкі метали (ртуть, кадмій, свинець, мідь, цинк, нікель, хром, миш'як, фтор, селен і ін.), що відрізняються високою токсичністю.

У цьому зв'язку звернемо увагу на те, що за результатами досліджень Миколаївського обласного проектно-технологічного центру “Облдерж-родючість” впродовж останніх восьми років вмісту важких металів на землях сільськогосподарського призначення не виявлено, за винятком конфліктної ситуації, яка розгорілась навколо села Болеславчик. Причиною конфлікту є забруднення довкілля дуже шкідливим ядерним паливом для ракет – гептил, дія якого, за словами фахівців, триватиме не один десяток років. Певна річ, що сподівання на виробництво продукції на цих територіях, яка б гармонійно вписувалась у Концепцію сталого розвитку будуть марними. Сільськогосподарську діяльність на цих ґрунтах, на період надмірного забруднення, потрібно здійснювати на принципово відмінних засадах, прислуховуючись до думки вчених інституту клітинної біології і генетичної інженерії НАН України, які відзначають, що пріоритет у структурі посівних площ потрібно надавати:

- ефіроолійним та олійним культурам для технічного використання продукції, зокрема, дизельного палива. Олія є тим продуктом, що не містить в собі продуктів забруднення і її споживання не має будь-яких обмежень;
- культурам для отримання біомаси з наступною її переробкою на біогаз;

- багаторічні кормові злакові трави на насіння, оскільки зернівка багаторічних трав не містить продуктів забруднення.

Не менш важливе значення має сертифікація земельних ділянок, які знаходяться в межах охоронних зон, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон, зон особливого режиму використання земель, що зумовлено посиленням контролю як за станом здоров'я людини, так і самих об'єктів, що знаходяться в цих зонах, необхідністю відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, які ведуть господарську діяльність у межах зон, що обтяжені використанням землі тощо. Матеріали сертифікації повинні відображати і об'єкти права земельного сервітуту, тобто права власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне чи безплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками) [1]. За цих обставин, цінність матеріалів сертифікації може сприйматись як справжня інновація за умови виготовлення спеціальних планів земельних ділянок з відображенням всіх регламентів, що витікають з інтересів держави, суспільства, конкретних суб'єктів господарювання на землі та чинного законодавства.

Тому нині слід серйозно замислитись над цією проблемою та завчасно виробити необхідні дії, щоб зменшити техногенний тиск на земельні ресурси, захистити рослинницьку продукцію від

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельний Кодекс України: правова основа управління земельними ресурсами / За ред. В.В. Горлачука. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2001.
2. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році: Послання Президента України до Верховної Ради України // Інфор.-вид. Центр Держкомітету України. – К., 2004.
3. Скрипчук П. Екологічна сертифікація як інструмент виробництва та споживання екологічно чистої продукції // Економіка України. – К.: Преса України. – №3(532). – 2006.
4. Чтобы не убывало плодородие / В.В. Медведев, Г.М.Кривоносова, П.И.Кукоба и др.; Под ред. В.В. Медведева. – К.: Урожай, 1989.